

Horvatska Arfa Davidova – o književnokajkavskim psalmima

Bogata hrvatska tradicija prevođenja *Biblije* seže još u doba Ćirila i Metoda: prevedene odlomke *Svetoga pisma* nalazimo u glagoljičnim misalima i brevijarima 15. i 16. stoljeća, a u Urachu je 1562./1563. na glagoljici i ćirilici tiskan hrvatski prijevod *Novoga zavjeta*.

Odlomci *Biblije* prevedeni na kajkavski književni jezik – višefunkcionalni, standardizirani idiom koji se upotrebljavao na području sjeverozapadne Hrvatske (Varaždinska, Zagrebačka i Križevačka županija) od 16. stoljeća do formiranja hrvatskoga standardnog jezika štokavske osnovice tridesetih i četrdesetih godina 19. stoljeća – tijekom 17., 18. i 19. stoljeća dijelom su kajkavskih nabožnih tekstova (Vramčeva *Postila* (1586.), primjerice, sadržava tekstove nedjeljnih evanđelja i njihovih tumačenja, a naslanja se na *Zadarski* i *Bernardinov lekcionar*) i brojnih lekcionara, a tek se u prvoj polovici 19. stoljeća pojavljuju dva pokušaja da je se prevede u cijelosti.

Prvi projekt prevođenja *Svetoga pisma* na književnu kajkavštinu potaknuo je zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac (1752. – 1827.). Za taj je zadatak angažirao šestoricu svećenika iz svoje biskupije: Tomaša Mikloušića (1767. – 1827.), Antuna Vranića (1764. – 1820.), Ivana Nepomuka Labaša (1785. – 1849.), Stjepana Koroliju (1760. – 1826.), Ivana Birlinga (1775. – 1852.) i Ivana Ruperta Gusića (1761. – 1821.). Prema dosadašnjim spoznajama Vranić je preveo *Arfu Davidovu*, tj. cijeli psaltir (1816.) i *Jeremijine tužaljke* (1820.), Labaš *Knjigu o Jobu* (?), Gusić čitav *Novi zavjet* (1820. – 1821.), a Birling *Pavlove poslanice Filipljanima* (?). *Vrhovčeva Biblija* ostala je u rukopisu i čuva se u zagrebačkoj Metropolitani, a tek su u novije vrijeme u transkripciji objavljeni Gusićev prijevod *Novoga zavjeta* (*Sveto pismo Novoga zakona*. Pripremili i popratili predgovorom: Alojz Jembrih i Zvornimir Kurečić. Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima. 2018.) i Vranićev psalama (u transkripciji Borisa Becka 2017. objavili su Biblijski institut Zagreb i Hrvatsko biblijsko društvo).

Drugi je pokušaj povezan s Ignacom Kristijanovićem (1796. – 1884.), svećenikom, vjerskim piscem, pučkim prosvjetiteljem i slovničarem, koji se u taj prevoditeljski poduhvat upušta tridesetih godina 19. st. Njegov je biblijski opus pozamašan, preveo je velik broj biblijskih knjiga dio kojih je objavio u svojem kalendaru *Danica zagrebečka* ili kao dodatak drugim publikacijama, no veći je dio ostao u rukopisu. Među biblijske knjige koje su ostale u rukopisu spada i *Knjiga šoltarov*, cijeli psaltir koji je, prema podacima na naslovnoj ceduljici, preveo tijekom studenoga i prosinca 1831.

Dakle, dva pokušaja prevođenja *Svetoga pisma* na kajkavski književni jezik rezultirala su dvama prijevodima psaltira: Vranićevim iz 1816. i Kristijanovićevim iz 1831.

Knjiga psalama u današnjemu je obliku postojala već oko 250. godine prije Krista te je ušla u grčki prijevod hebrejske *Biblije*, u *Septuagintu*. U *Starome zavjetu* nije imala poseban naslov, nego je se jednostavno nazivalo pjesme ili himni, a naziv *psalmi* pojavio se prvi put upravo u *Septuaginti* (prema grčkome *psalmos*).

Knjiga psalama jedinstvena je zbirka duhovne poezije i najraskošnije djelo biblijskoga pjesništva. Obaseže 150 psalama, od kojih se 73 pripisuju kralju Davidu, a podijeljeni su, analogijom prema pet knjiga Mojsijevih, u pet knjiga koje nemaju posebne naslove. Svaka završava stihovima hvale Gospodina, doksologijom. Završetak pojedinih knjiga i pohvalu nalazimo nakon psalama 41., 72., 89., 106. i na kraju cijele zbirke.

Kao što je spomenuto, za židovsku i za ranu kršćansku predaju autor psalama je kralj David, no kao autori se spominju i Asaf (istaknuti levit iz vremena poslije babilonskoga sužanjstva), Korahovi sinovi, Salamon, Jedutun, Mojsije, Heman, Etan.

Sadržajno su psalmi vjerske pjesme inspirirane duhom Gospodnjim, pjesme vjere i hvale, utjehe i nade, snaženja vjere i duhovne pouke. Kao takve jedan su od najnadahnutijih i najnavođenijih dijelova Svetoga pisma.

Psalmi su Židovi isprva recitali ili pjevali u svetištima, a prenosilo ih se usmeno. Poslije ih se počelo zapisivati, najprije bez bilježenja samoglasnika (suglasničko pismo), a u 9. st. poslije Krista, u židovskoj predaji (hebr. *massorah*), suglasnicima se dodavalo posebne znakove (tzv. masoretski znakovi) koji su označivali kojim samoglasnicima i s kakvim naglascima ih treba čitati. Brojevi stihova prvi su put otisnuti tek 1509. godine, pri čemu postoje različite tradicije koje se razlikuju po tome uključuju li prvi stih u brojenje.

Kako hebrejska poezija nije metrična i ne koristi se rimom, njezino je glavno obilježje paralelizam. Naime, većina se pjesničkih redaka sastoji od dvaju (katkad triju) uravnoteženih segmenata, pri čemu drugi segment odražava prvi (sinonimni paralelizam), suprotstavlja mu se (antitetički paralelizam) ili ga sintaktički dovršava (sintetički paralelizam).

U hrvatskoj su se tradiciji psalmi često prevodili. Često ih se prevodilo u sklopu tzv. *Maloga oficija*, namijenjenoga redovnicama koje nisu znale latinski ni staroslavenski, na kojima su redovnici molili svoj časoslov. Jedan je takav prijevod tiskan latinicom u 15. st., a odmah na početku u 16. st. (1512.) i bosančicom kao prva tim pismom tiskana knjiga. Dva su najstarija rukopisna prijevoda psalama *Hrvatski psaltir* iz prve polovice 16. stoljeća i *Psalmi Davidovi* fra Luke Bračanina iz 1598. Postojala su dva osnovna pristupa u prevodenju. Dio prevoditelja psalme je smatrao svetim tekstom, funkcionalnim molitvama, pa ih je nastojao prevesti što točnije i što vjernije izvorniku. Drugi su psalme doživljavali ponajprije kao književni izvor i priliku da potvrde vlastite pjesničke sposobnosti, što dovodi do autorskih obrada poput onih što su ih načinili N. Dimitrović (1549.), Š. Budinić (1582.), I. Gundulić (1621.), B. Kašić (1634.), S. Đurđević (1686.), B. Bettera (1702.), A. Vitaljić (1703.) i I. Đurđević (1724.).

U književnokajkavskoj tradiciji prevladava prvi pristup. Oba prevoditelja cjelovitoga psaltira na kajkavski, A. Vranić i I. Kristijanović, usmjereni su na očuvanje svetosti teksta

te, nastojeći biti vjerni izvorniku, iako biranim jezikom, psalme prevode kao prozni tekst bez rimovanja i stihova. Kao i u hebrejskoj poeziji, poetičnost se postiže paralelizmom i ritmom.

Nadalje, obojica, kako bi pojasnili svoj prijevod i približili ga čitateljima, uz sam tekst psalama donose i brojne bilješke i komentare, a Vranić prije psalma ukratko opisuje njegov sadržaj.

Na kraju ovoga *Vremeplova*, da i naši današnji čitatelji osjete ljepotu književnokajkavskoga izričaja, iz Vranićeve *Arfe Davidove* donosimo transkribirani psalam 22.

Šoltar 22

*Raduje se David (skrovnim načinom Cirkva)
zbog velike proti sebi dobrovoljnosti Božje i Krištuševe skrblivnosti
kakti predobroga pastira za ovce svoje.*

1. Pesem Davida.

Gospon me pase i nikaj mi falelo ne bude.

2. Zapeljal me je vu polje zeleno i pri okrepljujućoj vodiⁱ othranil me je.

3. Obrnul je k sebi dušu moju i zbog imena svojega dopeljal me je na put pravice.

4. Ar ako i hodil budem po sredini smrtne pogibeli, ne budem bojal se zla kajti si ti z menum; šiba tvoja i ščap tvoj, ona mene obatrivela jesu.

5. Postavil si pred moje oči stolaⁱⁱ proti onem koji me trapijuⁱⁱⁱ, pomazal si glavu moju z oljem i zopijajući moj pehar kak pri vrhi je.

6. I milosrdnost tvoja sledila me bude vse dneve življenja mojega da tak vu hiži Gospona prebivati mogel budem naveke.

ⁱ Štimaj vodi Svetoga krsta.; ⁱⁱ Punoga vse vrsti darežljivosti i dobročinstva, tak telovnoga kak i duhovnoga navlastito Tela i Krvi Krištuševe.; ⁱⁱⁱ proti onem koji me trapiju: kakti proti telu, vragu i svetu i vsem ostalem drugem tak tela kak i duše neprjatelom i pregonitelom.